

سرشناسه،	نعمتی، فرهاد، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآورنده،	نقش کوفه در گسترش تشیع تا قرن چهارم هجری / فرهاد نعمتی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر،	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری،	۳۷۶ ص.
فروست،	مجموعه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی؛ ۴۲،
شابک،	978-964-531-423-9
وضعیت فهرست نویسی،	فبا
موضوع،	شیعه - تاریخ - از آغاز تا قرن ۴ ق
موضوع،	کوفه - تاریخ - قرن ۴ - ۱ ق
شناسه افزوده،	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
شناسه افزوده،	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده بندی کنگره،	BP ۲۳۹/۲۵۷۷۱۳۹۱
رده بندی دیویی،	۲۹۷/۵۳
شماره کتاب شناسی ملی،	۲۹۱۷۷۱۹

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ - ۲۵۱۰

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

نقش کوفه

در گسترش تشیع تا قرن چهارم هجری

www.ketab.ir

فرهاد نعمتی



مجموعه تاریخ

۴۲

نقش توفه

در گسترش تشیع تا قرن چهارم هجری

نویسنده: فرهاد نعیمی

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: محمدباقر انصاری

بازخوانی متن: محمد رجیبی

صفحه‌آرا: صالح زارع

ناشر: دفتر نشر معارف

چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱ / ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۴۰۰ تومان

شابک: ۹ - ۴۲۳ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پلاک ۷۱۵
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲؛ نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

پس از رسول خدا ﷺ، شیعیان در شهرهای گوناگونی سکنا گزیدند و به تبلیغ و گسترش اسلام اصیل پرداختند. تحلیل نقش حوزه‌های علمی تشکیل شده در این شهرها، ضمن روشن ساختن سهم شیعیان در تأسیس و گسترش علوم اسلامی، از چگونگی گسترش تشیع نیز پرده برمی‌دارد.

کوفه از جمله شهرهای نوپیان در دوران پیدایش تمدن اسلامی است که پس از حضور امیرمؤمنان (علیه السلام) حوزه شیعی در آن رونق یافت. پیش از این و در دوره خلیفه دوم، شهر کوفه با کارشناسی سلمان فارسی و حذیفه بن یمان، محل مناسبی برای اسکان پناه اسلام بود. حوزه علمی کوفه، شاهد مباحثات بیش از پانصد تن از تابعان و اصحاب امام علی (علیه السلام) در مسجد آن شهر بوده است. همچنین محدثان و حکمای ایرانی تبار در نهضت علمی و فکری این حوزه نقش مؤثری داشتند. سپس مدت کوتاهی امام حسن (علیه السلام)، ابن عباس و شاگردان ایشان در آنجا به فعالیت علمی پرداختند تا اینکه در عصر امام صادق (علیه السلام) مسجد اعظم کوفه شاهد سیل دانش‌پژوهانی بود که از سراسر بلاد اسلامی روانه آن حوزه می‌شدند. نجاشی از حسن بن علی بن زیاد الوشاء نقل می‌کند که می‌گوید برای استماع حدیث وارد کوفه شدم و نهصد شیخ را دیدیم که همه می‌گفتند: «حدیثنا جعفر بن محمد...». این روند تا سال‌ها ادامه داشت.

نوشتار پیش‌رو حاصل تلاش علمی فاضل محترم جناب آقای فرهاد نعمتی است که تلاش کرده تا نشان دهد شهر کوفه در سده‌های اول تا چهارم هجری نقش فعالی در تثبیت آموزه‌های

اسلامی داشته است. در این نوشتار، توجه به بُعد فرهنگی بر دیگر ابعاد اولویت دارد.

اساتید محترم دکتر نعمت‌الله صفری و جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مهدی فرمانیان در به‌بار نشستن این پژوهش نقشی بسزا داشته‌اند که تلاش ایشان را ارج می‌نهم. همچنین از همه دست‌اندرکاران در گروه‌های آموزشی و پژوهشی تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی و همکاران مدیریت امور پژوهشی که در فرآیند آماده‌سازی این نوشتار سهیم بوده‌اند، قدردانی می‌شود. برای ایشان و همه خادمان اسلام، آرزوی توفیق بیشتر در ترویج اسلام ناب را از درگاه احدیت خواهانیم.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۴	بیان مسئله
۱۵	اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۶	انگیزه‌های پژوهشگر
۱۷	اهداف پژوهش
۱۷	سؤالات اساسی پژوهش
۱۷	فرضیه
۱۷	روش تحقیق
۱۸	منابع تحقیق
۱۸	یک. منابع مفقود
۱۹	دو. کتاب‌های تراجم و رجال
۲۰	سه. تواریخ عمومی
۲۰	چهار. کتاب‌های فرقه‌شناسی
۲۱	پیشینه تحقیق

فصل نخست: کلیات

(۲۷ - ۲۹)

۲۹	مفهوم‌شناسی شیعه و تشیع
۳۳	بسترشناسی سیاسی کوفه
۳۳	یک. کوفه در زمان خلفا
۳۳	۱. عمر
۳۸	۲. عثمان

۸ □ نقش کوفه در گسترش تشیع تا قرن چهارم هجری

۴۰	۳. امام علی علیه السلام
۴۶	دو. کوفه در زمان بنی امیه
۴۶	۱. سفیانیان
۵۸	۲. مروانیان
۶۴	سه. کوفه در زمان بنی عباس
۶۴	۱. کوفه قبل از تأسیس بغداد
۶۷	۲. کوفه پس از تأسیس بغداد

فصل دوم: تشیع در کوفه در عصر ائمه علیهم السلام

(۷۳ - ۹۶)

۷۵	گونه‌های تشیع
۷۵	یک. تشیع عراقی (سیاسی)
۷۸	دو. تشیع محبتی
۷۹	سه. تشیع امامتی
۸۳	شیوه‌های ارتباط شیعیان با ائمه علیهم السلام
۸۳	یک. ارتباط حضوری
۸۳	۱. شاگردان ائمه علیهم السلام
۸۵	۲. رابطه عادی
۸۷	دو. نهاد وکالت
۹۵	سه. مکاتبه

فصل سوم: میراث علمی تشیع کوفی

(۹۷ - ۲۰۸)

۹۹	مکتب حدیثی شیعه کوفه
۱۰۷	مفسران کوفی و دانشمندان علوم قرآن
۱۱۹	فقیهان کوفی و میراث علمی آنها
۱۴۲	متکلمان کوفی و میراث علمی آنها
۱۵۱	مورخان کوفی و میراث علمی آنها
۱۶۹	رجال‌شناسان کوفی و میراث علمی آنها
۱۷۱	خاندان‌های علمی کوفه
۱۷۲	یک. آل اعین
۱۷۲	دو. آل ابی شعبه
۱۷۹	سه. بنی فضال

۱۸۲.....	چهار. خاندان نعیم ازدی غامدی.....
۱۸۴.....	پنج. آل ابی ساره.....
۱۸۵.....	شش. آل ابی صفیه.....
۱۸۸.....	هفت. آل حیان تغلبی.....
۱۹۱.....	هشت. خاندان دراج.....
۱۹۴.....	نه. خاندان عمار بجلی دهنی.....
۱۹۸.....	ده. خاندان بنوسبره.....
۲۰۰.....	یازده. خاندان عبد ربه.....
۲۰۱.....	دوازده. آل ابی آراکه.....
۲۰۲.....	سیزده. آل ابی جهم.....
۲۰۴.....	چهارده. بنی رباط.....
۲۰۶.....	پانزده. خاندان ابجر (اخر یا بنی حر).....

فصل چهارم. تعامل شیعیان کوفه با فرق دیگر

(۲۰۹ - ۲۸۲)

۲۱۱.....	مقدمه.....
۲۱۲.....	کیسانیه.....
۲۱۵.....	عقاید کیسانیه.....
۲۱۵.....	۱. اعتقاد به امامت محمد بن حنفیه.....
۲۱۶.....	۲. بداء.....
۲۱۶.....	۳. باطنی گرایی.....
۲۱۷.....	زیدیه.....
۲۲۰.....	۱. جارودیه.....
۲۲۰.....	۲. سلیمانیه (جریریه).....
۲۲۱.....	۳. صالحیه (بتریه).....
۲۲۳.....	تعامل شیعیان امامیه با زیدیه.....
۲۲۳.....	۱. روابط مسالمت آمیز.....
۲۲۵.....	۲. اشکالات و مناظرات کلامی.....
۲۳۱.....	اسماعیلیه.....
۲۳۴.....	یک. عقاید اسماعیلیه.....
۲۳۶.....	دو. تعامل شیعیان امامیه با اسماعیلیه.....
۲۳۷.....	واقفیه.....
۲۴۰.....	تعامل شیعیان امامیه با واقفیه.....

۲۴۱.....	غالیان
۲۴۷.....	تعامل شیعیان امامیه با غالیان
۲۵۰.....	مرجنه
۲۵۳.....	خوارج
۲۵۶.....	یک. عقاید خوارج
۲۵۷.....	دو. تعامل شیعیان امامیه با خوارج
۲۶۱.....	معتزله
۲۶۳.....	یک. اصول پنج گانه
۲۶۳.....	۱. اصل توحید
۲۶۳.....	۲. اصل عدل
۲۶۴.....	۳. اصل عد و وعید
۲۶۴.....	۴. منزلت بی المنزلتین
۲۶۴.....	۵. امر به معروف و نهی از منکر
۲۶۵.....	دو. تعامل شیعیان امامیه با معتزله
۲۷۰.....	اصحاب حدیث
۲۷۵.....	یک. عقاید اصحاب حدیث
۲۷۵.....	دو. تعامل شیعیان امامیه با اصحاب حدیث
۲۷۶.....	اصحاب رأی
۲۸۰.....	تعامل شیعیان امامیه با اصحاب رأی
۲۸۱.....	۱. مناظره های کلامی
۲۸۳.....	۲. مناظره های فقهی

فصل پنجم: تأثیر شیعیان کوفه در گسترش تشیع در مناطق دیگر

(۲۸۷ - ۳۶۴)

۲۸۹.....	ایران
۲۸۹.....	یک. قم
۲۹۰.....	۱. طایفه اشعریان
۲۹۲.....	۲. اشعریان قم
۲۹۲.....	۳. تشیع اشعریان
۲۹۵.....	۴. نقش اشعریان در گسترش تشیع
۲۹۹.....	۵. چهره های مشهور اشعری
۳۰۹.....	۶. مهاجران غیر اشعری کوفی در قم
۳۲۲.....	دو. فارس

۱۱. □ فهرست مطالب

۳۲۴.....	سه. سیستان.....
۳۲۵.....	چهار. اهواز.....
۳۲۶.....	پنج. اصفهان.....
۳۲۸.....	شش. ری.....
۳۳۲.....	هفت. خراسان.....
۳۳۵.....	هشت. منطقه جبل.....
۳۳۵.....	عراق.....
۳۳۵.....	یک. بغداد.....
۳۵۰.....	دو. بصره.....
۳۵۴.....	سه. انبار.....
۳۵۵.....	چهار. واسط.....
۳۵۶.....	مصر.....
۳۵۹.....	شام.....
۳۶۰.....	نتیجه گیری.....

کتابخانه

(۳۶۵ - ۳۷۶)

۳۶۷.....	منابع.....
۳۷۶.....	فهرست نرم افزارها.....